

Nesnáze s učiteli

na vaší fakultě architektury plynou po mém z toho, že tato fakulta nesprávně jest přiřazena k vysoké škole technické. Architektura jest *umění* a měla by býti přiřazena jedině k vysoké škole *umění výtvarných*.

Architekturná tvorba předpokládá sice mnoho vědomostí, ale vědomosti ty musí býti zhodnoceny duchem opravdu tvůrčím: musí sloužit *tvorbě*, ne eklekticismu anebo kopírování starých vzorů.

Při *umění* pokládám za důležité, aby si žák učitele svého *volil*, aby mu nebyl vnucován. Jen učitel, jehož silná tvůrčí osobnost žákovi imponuje a jej k sobě přitahuje, může jej něčemu naučiti.

Proto nebyl bych od toho, aby zástupcům žáků bylo přiznáno hlasovací právo při volbě nových učitelů sborem profesorským. Zástupci žáků (representující aspoň dvě třetiny posluchačstva toho kterého odboru) měli by právo navrhnouti své *kandidáty* stolic učitelských, různé od kandidátů sboru profesorského.

Ministr vyučování nebo lépe: prezident republiky mohl by se pak rozhodnouti pro kandidáty sboru profesorského nebo žáků, nebo vybíratí od případu k případu z těch neb oněch. Některá stolice mohla by se po případě obsaditi dvojmo.

Kandidatura Nobelovy ceny

Vážený pane redaktore, na Váš laskavý dotaz odpovídám takto:

Ad 1. Jako český kandidát pro literární cenu Nobelovu může býti vážně navrhován *jedině Otakar Březina*. Jeho dílo jest tvořivé ve vlastním smyslu slova: obrací se k budoucnosti a nese v sobě její žej. V něm z hlubin české duše, po prvé po staletích zase, dostalo se charakteristické, umělecky i lidsky významné odpovědi nejmučivějším otázkám přítomnosti. Česká duše, po věcích zase, hovoří s duší světovou a dialog ten, uznávají již dnes vzdělání cizinci a budou to uznávatí více a více, náleží k nejkrásnějším a nejvznešenějším divadlům dneška.

Ad 2. Rozhodnutí t. zv. kulturního výboru pokládám i za málo taktní. Musilo a mělo předvídati, že vyvolá odpor v literární a básnické veřejnosti nejen české, nýbrž i evropské, a nemělo činiti jeho bleskovodem muže i spisovatele tak ušlechtilého a úctyhodného, jako jest Alois Jirásek.

V Praze dne 10. ledna 1921.

Zvrácená kritika

V příloze věřejších Národních listů kritikuje p. Vladimír List mou novelu *Dílo člověkovu* — mimochodem řečeno: *čtrnáct* měsíců po jejím otisknutí — způsobem, jak pravá kritika vypadatí nesmí a nemůže.

V mé novele velkopřumyslíník Ivan Herdan, zlomený neštěstími osobními, *stařec pološilný, těžce nemocný a na život roztrpčený*, učtuje si své dílo životní a dochází k tomu, že jen z části bylo vpravdě dílem jeho, z větší části že bylo jen šťastným vykořistěním vnějších okolností, jako přírodního bohatství, konjunktur světového trhu, povolného, neuvědomělého lidského materiálu dělnického atd. Práví, že bylo výsledkem šťastné náhody, populárně mluveno, v tom smyslu, že „*i jiní průměrně rozumní a vzdělání*“ odborníci dovedli by jich stejně dobře využít jako on, geniální a nadprůměrný technik Ivan Herdan.

Z toho vysoukal si p. Vladimír List toto paušální obvinění: Vítě moderního českého spisovatele! Jaký žalostný zaostalý tvor to je! On myslí, že veliké průmyslové podniky vznikají náhodou! Že vznikají samy sebou a rostou samy sebou! Že náhoda se o to postará. Že stačí, aby kterýkoli hlupák sedl si do ředitelny a kolem něho náhoda za několik let vystaví celé průmyslové město a vlije mu do *wertheimek* celé proudy zlata a bankovek!

A po této první nepravdivé *generalisaci* hned druhá: ještě širší a ještě paušálnější.

Ano, tak se lichotí ulici, podporují se a tvoří populární předsudky! Jakkak si má vážit národ individuálního podnikání, silných „kapitánů průmyslu“, velikých dobyvatelů přírody a hmoty, organisátorů sil přírodních, když jest odchován takovou literaturou! Moderní český spisovatel jest znemravňovatel národa! A lépe by mu bylo, aby mu byl žernov osličí zavěšen na krk a on i s ním byl uvržen do hlubokosti mořských.

Pan Vladimír List jest pán, jak vidět, nesmírně zdvořilý a taktní; jeho zdvořilosti vyrovná se jen již síla jeho soudnosti.

Pan Vladimír List nemá sám vzdělanosti a taktu srdce ani tolik, kolik jich má nejprostší čtenář z lidu, poslední z nejposlednějších. Ten ví, že čte *báseň*, a ne novinářský článek nebo traktát; ví, že čte o *určitém* jedinci, který soudí z *určitých* životních zkušeností a podmínek své dílo, a že co usuzuje o něm, *nemá platnosti obecné*, nýbrž jen individuálně. Básník, to cítí i nejprostší nezkažený čtenář, má jediný úkol: vztýčiti před tebou *určitou, jedinečnou, konkrétnou* bytost lidskou, dýšící, žijící, cítící, trpící a bojující svůj lidský boj a úděl — nic víc, nic méně.

A to jsem učinil i já.

Opakují: *těžce nemocný, pološilný stařec, roztrpčený na život*, přehlíží a vykládá své životní dílo. Bude je vykládati objektivně, správně a přesně? *Jistě ne!* Ale i kdybych přijal výklad Herdanův, neplynou z něho nikterak závěry p. Listovy.

Je Herdan nějaký hlupák nebo obmezenec, aby směl p. List napsat: „*To dovede každý, jen třeba si sednouti do ředitelny*“? Naopak: já podnikatele Herdana líčil jako *člověka geniálního, vyzbrojeného nejlepšími odbornými vědomostmi a zkušenostmi, který miloval své dílo nade všechno, staral se o ně s vášnivou láskou, věnoval a obětoval*

mu všechno! Pan List se snaží udělati ze mne nadutého předpojatce, který průmyslníky a podnikatele pojímá jako hlupáky bez vůle, síly, vytrvalosti, charakteru, jako lidi, kteří přišli ke svým úspěchům jako slepé kuře k zru. A zatím jest to pravý opak pravdy: Kdekoli se dotýkám ve své tvorbě básnické takové figury, vždycky ji pojímám a kreslím jako mohutnou, silnou, výraznou, nezdolnou individualitu, ukutou a zocelenou v boji! Viz na příklad starého Lamberka v Loutkách i dělnících božích. Nebo povšimni si, co pravím o Herdanovi v této novele: „Ne: nebyla náhodou tato hlava na tomto těle. Byla zřejmě dílem tohoto člověka a jeho života; oni dva, citil jsi to jasně, společně ji ukulí, a věru byli to stateční kováři a mohli být hrdí na své dílo.“

Jen v jednom bodě Herdanův výklad šťastné náhody jest opřen o skutečný objektivní fakt: to tam, kde přepsání v kontoáru vynese mu velikou objednávku. Ale skutečnosti té jsem si nevymyslíl. Má novela, jako všechny mé ostatní práce básnické, má podnět životný. S modelem Ivana Herdana jsem se v životě setkal: nepodávám ovšem ve své práci jeho naturalistické fotografie, nýbrž jeho životní osud a záhadu. Byl tedy skutečný Ivan Herdan vrchní ředitel železných hutí západočeských, nýbrž velkopřmyslník z oboru textilního; a nebyl vůbec Čech. Ale jeho osobní utrpení při všem hmotném zdaru dotklo se mně bolestným soucítěním; snažil jsem se pochopiti je, vmysliti se v ně, vysvětliti si je lidsky i básnicky. A došel jsem k tomu, že se dílo jeho vymklo z jeho rukou a postavilo proti němu proto, že nebylo zcela jeho dílem, dílem jeho duše — že bylo z části výsledkem šťastných okolností vnějších — a že mu scházelo poslední posvěcení mravní. Herdan v mé novele obětuje svému dílu nejen všechny své síly (k tomu měl mravní právo), nýbrž i život své první ženy (k tomu práva neměl).

Později — na jaře r. 1918 — setkal jsem se zase s jiným, velmi inteligentním podnikatelem průmyslovým a s ním jsem hovořil mnoho o rázu spekulace průmyslové. Mezi jiným tážal jsem se ho, může-li hráti při rozkvětu průmyslového podniku úlohu také čirá náhoda: rozuměj vedle ostatních racionálních činitelů?

On mně přisvědčil: do jisté míry a v určitých mezích jest to prý možné. A jako příklad uvedl mně jistého severočeského majitele přádelny, Němce tuším, jejíž prosperita se datuje prý od doby, kdy přepsáním v americkém kontoáru dostalo se mu velikého množství neobyčejně levné suroviny (bavlny). To jest tedy faktový podklad pro mou básnickou logiku. Přenesl jsem ten fakt ovšem do jiného oboru (železářského) a snad tam je nepravděpodobný, jak tvrdí p. List. Ale jest to nepravděpodobnost jen vnějšková a jest jí možno lehce zkorigovati! Byla-li možná takováto opravdu náhoda v průmyslu textilním, nechápu, že by byla zásadně nemožná v průmyslu jiném!

Odmítám tedy rozhodně tvrzení p. Listovo, že neprocitují ani duševního ani mravního úsilí tvorby průmyslníkovy, že jdu „slepě kolem života“, že jsem sveden „denním heslem davů“ nebo „cetkami estétů“, jak paušálně obviňuje mne a „skoro všechny naše umělce“ slovesně p. List.

To jsou vesměs hrubé kvírdící nepravdy.

Podněty ke své tvorbě básnické beru vesměs ze života — na něj, na jeho mučivé otázky odpovídám právě svou tvorbou: jinak neměla by pro mne ani zájmu, ani radosti. Ale myslím o nich ovšem po svém, a ne podle hotových formulek a šablon, které mně předkládá ve svém článku p. List; v mém postupu jest pravý tvořivý

individualism, pro nějž chce plédati p. List, nevěda, že jej zároveň tímž dechem poličkuje v tvář.

Mne problém t. zv. tvorby technické, inženýrské, průmyslové mučil již v době, kdy málo lidí věru, u nás i v cizině, okrádal o spánek. V Loutkách i dělnících — pojatých před válkou a napsaných v těch částech před válkou — ukázal jsem, jak tato tvorba jest nebezpečná lidstvu, nezbroji-li je zároveň vyšší mravní silou; ukázal jsem, že není možno mluvit o tvorbě tam, kde není nadobního účelu lásky: tam teprve jest dokonalý děj tvůrčí. A jest mně velikým dostiučiněním, že později za války a ovšem ještě více po válce světové nejlepší myslitelé dnešní Evropy citili a myslili stejně a stejně to vyslovili.

Novela Dílo člověkově včleňuje se tedy přirozeně do tohoto velikého mučivého problému; jest jeho článkem. Není diktována ani neznaností průmyslové tvorby, ani opovržením nebo podceňováním průmyslových tvůrců; naopak: úctou k nim a láskou k nim — láskou činnou, přemýšlejší o jejich osudu ryze lidském. Nevidím v nich ztělesněných strojů počtářských nebo ztělesněných method vědeckých, nýbrž tvořivých, zápasících, trpících lidí vysoké mravní i intelektuální hodnoty. To rozumí se mi samo sebou: jinak bych se vůbec o ně nestaral.

Právě proto jde mně o kulturně mravní problém všech problémů: totiž zda jejich t. zv. tvorba přináší štěstí jim i lidstvu; rozuměj: pravé štěstí, které jest mně souznačné s vnílní duševní radostí. Bez toho není mně tvorby, nýbrž jest jen patvorba a lži tvorba.

Vím, že by se mně dostalo velmi rychle potlesku p. Listova a jemu podobných velebitelů t. zv. silných jedinců, kdybych namísto kritiky industrialismu provozoval jeho lyriku — to jest opět hymnicky činnost podmanitelů a dobyvatelů hmoty, matematickou krásu a funkční přesnost strojů, byl ve vytržení nad vladařskou silou ducha lidského atd. Jsou na to dnes recepty a jsou příklady, které stačí jen parafrázovat. Ale já na neštěstí nemám kult t. zv. silných jedinců, nýbrž kult pravdy. A pravda jest trochu složitější, než jak jí chce míti p. List.

Znám díla západních literatur básnická i vědecká a sledují je hezky dlouho velmi zblízka. A vím, jak i tam cítí se již, že takovýto šablonovitý lyrism industriální, který jako jedině samospasitelný recept vynášá nám p. List, není poslední slovo moudrosti, ani pravda celá. Nesnižují podnikání průmyslového; chci je jen správně pochopiti a vymeziti. Ale takové nehoráznosti, aby kladl na roveň tvorbu Michelangelovu s průmyslovou tvorbou sebevětšího průmyslového kapitána, nedopustí se ani průměrný Angličan nebo Francouz. Ne že mám estetickou pověru o privilegiovanosti jedné činnosti lidské nad ostatními, odmítám to. Nýbrž naopak: poněvadž takovýto individualism pokládám vůbec za zvrácenost. Ani Michelangelo se svou genialitou není mně něco absolutního, něco jedinečného, co jest cílem samo sobě; i Michelangelo jest mně nástrojem v rukou Prozřetelnosti. A věřím, že dílo, které se váže k jeho osobě — vznik baroka —, bylo by vykonáno jiným umělcem-vrstevníkem, kdyby byl na příklad předčasně zemřel nebo selhal. Prozřetelnost měla jistě v záloze dvě tři jiné síly lidské, dnes nám neznámé, jež by byla vedla a vychovala v tomto případě k jeho dílu.

Ale budiž tomu tak, budiž onak: jednomu měl a mohl se naučiti p. List u západního individualismu, když již chodil k němu do školy. Úctě k cizí myšlence. Pranýřovati básníka za to, že o těchto otázkách nejnesnadnějších i nejdůležitějších

opravdově myslí a chce je prožehnout a prosvítit básnickým světlem, — to jest případ nemožný prostě v kulturních zemích západních. To jest něco, co zůstane již smutnou výsadou „individualismu“ p. Listova.

Ad vocem mých dvou knih o zvěčnělé Růžně Svobodové¹

Ve Venkově z 10. t. m. posuzuje p. Arne Novák sbírku mých veršů Strom bolesti a implicity i vzpomínky In memoriam Růženy Svobodové a dochází k závěrům, jichž nemohu nechati bez poznámek: jde o věci zásadního dosahu kritického a týkají se ne pouze mé osoby.

Pan Arne Novák soudí, že má sbírka veršová i mé vzpomínky prózové vyšly ze záměru jakéhosi svatořečení Růženy Svobodové; že prý „rozhodl jsem se pro dílo mytologické a pro postup legendární“ místo široké složitě metody kritické a že tedy za skutečnou Růženu Svobodovou podávám jakési idealisticky zjednodušené schema, „portrét imaginární“: slovem, že tvořím mythus a legendu o Růžně Svobodové.

Nic křivějšího než toto tvrzení p. Novákovo. Předně: nerozhodoval jsem se vůbec. Obě knížky vytryskly ze mne silou eruptivnou, obě byly mou vnitřní nutností: musil jsem je napsat, neměl-li jsem se zalknout; a mohl jsem je napsat pouze tak, jak jsem je napsal, — jiné možnosti, jiné volby mně vůbec nebylo. Měl-li jsem jakou snahu, bylo to jen to: *podati skutečnost a jen ji* — byla a je mně tak krásná, že si nad ni nic krásnějšího nedovedu představit.

A tak podávám v knižce In memoriam skutečnost *historickou*, v Stromu bolesti skutečnost *básnickou*. Nic víc, nic míň. Knižka In memoriam chtěla zachytiti živoucí jedinečnou bytost v jejich *jedinečných* rysech, v jejich *zvláštnostech* myšlení, jednání, citění, tvorby, života až do způsobu mluvy i výrazu — to kouzlo osobnostní, které navždy rozptýluje smrt. Literatura jest zde až na místě druhém; na místě prvním stojí živoucí dýšící osobnost lidská. *Literární* portrét a *literární* studii podal jsem ostatně již dříve v knize Duše a dílo. *Životnost a věrnost podoby*, to byl jediný můj cíl v knižce In memoriam. A když mně potvrzovali přátelé a známí Růženy Svobodové — smím snad uvést mezi nimi, aniž se dopouštím nediskretností, i dr Alici Masarykovou, poněvadž jest soudce stejně bystrý jako mně osobně vzdálený —, že této životné věrnosti jest dosaženo, že jim má knížka zvěčnělou vyvolává a zpřítomňuje až do jejich posunů a do jejího hlasu, byl jsem spokojený; nechtěl jsem nic jiného.

Zejména byla mně vzdálena jakákoli snaha vyráběti novou světicí; proto zaznamenal jsem i její slabosti a slabůstky. Napsal jsem prostě, *co a jak jsem viděl*, — nic víc a nic míň. Že jiní mohou viděti jinak, nepopírám; a zejména nepopírám, že literární domovnici a komorníci čeští viděti jinak — ti domovnici a komorníci, pro něž není nejen světece a světičky, nýbrž ani reka a rekyňe. Ale že by tato fauna, která není jen našim českým specifíkem, měla míti přístupu do literární historie, nezdá se mně oprávněným; *cizí* literární historie alespoň velmi čistotně se před ní uzavírá.

1 - In memoriam Růženy Svobodové a Stromu bolesti, cyklu básní z r. 1920.

Pan Arne Novák napovídá v tomto feuilletoně, že skutečnost byla prý mnohem složitější, než jak jí podávám já: prý Růžena Svobodová byla mravně i umělecky člověk posud nevykoupený, někdo, kdo po dokonalosti teprve *toužil* a o ni *zápasil*. . . Držme se, abychom neupadli v literární domovnictví a nekřísili k novému životu nebožtíka Nájemníka, pouze umění slovesného. A tu nesouhlasím naprosto s tvrzením p. Novákovým, že zvěčnělá teprve „se prodírala k prostotě čisté linie zahořklou groteskou“ a že teprve „se vykupovala dělnou láskou k malým z pýchy a povýšenosti *vylučného* aristokratismu“. Předně: nechápu, že jest nějaký vnitřní rozpor mezi „zahořklou groteskou“ a prostou čistou linií; znám velmi hořké grotesky, napsané velmi čistě a prostě. (Nemyslím tím ovšem grotesky K. M. Čapka, jimž se tolik podivuje p. Arne Novák, nýbrž na příklad veletrpkou arcigrotesku Anatola France Ostrov Tučňáků.) Po druhé: nenalezneš zahořklých grotesek v poslední básnické tvorbě Růženy Svobodové; jedna dvě povídky knihy Po hostině svatební, jež by se snad s nějakou oprávněností daly tak nazvat, vznikly mnohem dříve, a Děťství hrdinné a bezpomocné a Ráj, díla charakteristická pro její údobí poslední, jsou sama láska a něha, sama uzralá milostnost, sama střídmá cudnost slova a výrazu. A rovněž tak: nikdy v ní nebylo pýchy a povýšenosti *vylučného* aristokratismu; nejen není ho v knihách posledních, není ho vůbec *nikde* v díle jejím: byl-li v něm jednu chvíli aristokratism výtvarně umělecký, nebyl vylučný: nevyklučoval nic a nikoho než nevdělanost a surovost, a těch vylučuje i opravdový demokratism.

Pan Arne Novák napovídá cosi o tragických rozporech v duši zvěčnělé, o nižších démonech, nevykoupeném já jejím atd.; a insinuuje mně známost o nich a ukládá mně uměleckou povinnost odhaliti je světu a zpodobiti je mým uměním — „nikomu nebyly prý lépe známy než mně, nikomu prý psychologicky dostupnější“. Lituji velmi, že musím pokaziti p. Novákovi tuto ilusi, mně ostatně tak blahovolnou a blahopřejnou; *ale já o nich opravdu nevím* a vic: bojím se doopravdy, aby ten prožluklý mythus a tu prožluklou legendu netvořil zde p. Novák, který vyšel je mýtit.

Mám takovou úctu k duši lidské a ke *všemu* jejimu dění a jsem tak vzdálený všeho literárního domovnictví, tak zbožně bezpředsudečný, a uctívám v každém rozporu tak příští harmonii a v každém démonu tak příštího anděla, že bych se byl jim rád poklonil i zde — a právě zde —, kdybych jich byl našel, kdybych byl o nich věděl, kdybych je byl viděl!

Ale přenášeti *své* rozpory a *své* bouře do bytosti zvěčnělé — a ničeho jiného nepožaduje ode mne vlastně p. Novák —, k tomu jsem práva neměl. To by mně bylo stejně lidsky nepravdivé jako umělecky nestylové. Táže-li se p. Novák, nebyla-li by taková lyrická malba zvěčnělé podle obdoby mého dualistického nitra (tak alespoň je na svých decimalkách zvažil a odhadl p. Novák!) sám vrchol stylu a umění, odpovídám *rozhodným*: *Nikoli!* Již proto nikoli, že lyrika není vhodným nástrojem pro psychologickou problematičnost a kritické portrétnictví, a již proto ne, že může-li se v ní něco zákonně odraziti, jest to jen její *podmět*, a nikoli její *podnět*. Žádati od lyriky „složitost kritického pohledu“ jest tolik jako hledati na růžovém keři jablka nebo hrušky. Říší i silou lyriky byla a bude vždycky extase, ohnivě křídlo lásky a viry, plamen bolesti a radosti, vzlet za věčností; jsou-li ony v mé knize, dobře jest s ní: a nejsou-li, nezachránil by jí ani kritický recept p. Novákův. Naopak: dobil by v ní i to dobré, co by tam snad náhodou bylo. . .